

УДК 37:33(477)

Любов ЗАГЛИНСЬКА,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії
Рівненського державного гуманітарного університету

Оксана ЛУКОМСЬКА,
викладач кафедри економічної теорії
Рівненського державного гуманітарного університету

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку економічної освіти в контексті інвестиційних процесів в Україні. Висвітлено основні принципи, що сприятимуть подальшому вдосконаленню системи економічної освіти, розроблено пропозиції щодо підвищення її якості й удосконалення форм і методів інвестування в освіту.

Ключові слова: економічна освіта, принципи економічної освіти, економічна підготовка, інвестиції в освіту, ефективність інвестиційної діяльності.

В статье рассмотрены современные тенденции развития экономического образования в контексте инвестиционных процессов в Украине. Освещены основные принципы, которые будут способствовать дальнейшему совершенствованию системы экономического образования, разработаны предложения по повышению его качества и совершенствования форм и методов инвестирования в образование.

Ключевые слова: экономическое образование, принципы экономического образования, экономическая подготовка, инвестиции в образование, эффективность инвестиционной деятельности.

In the article the modern trends of economic education in the context of investment processes in Ukraine. The basic principles that will further improve the system of economic education, as well as suggestions for improving the quality and perfection of forms and methods of investing in education.

Key words: in economics, principles of economics education, economic training, investment in education.

Постановка проблеми. Система економічної освіти – важливий фактор економічної соціалізації особистості, засіб розвитку та підвищення якості людського капіталу.

Нові умови життя висувають нові вимоги і завдання щодо соціальних та професійних якостей людини, її місця, характеру, рівня кваліфікації, способу мислення та поведінки. Саме людина, її потенціал є рушійною силою економічного прогресу в сучасному інформативному суспільстві. Наявність

економічної освіти серед широких верств населення, зокрема й молоді, як ознаки високої кваліфікації робочої сили є однією з передумов розвитку особистості. Кожна країна спрямовує свою політику на набуття громадянами високої професійно-освітньої підготовки, а це, як відомо, вимагає значних інвестицій.

У сучасних умовах актуалізується проблема створення такої моделі економічної освіти, яка б відповідала розвитку світових освітніх систем та виявленню шляхів ефективного інвестування в освітню галузь.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Різним аспектам розвитку економічної освіти та проблемам інвестування в розвиток людського капіталу присвячено роботи відомих українських учених А. Колоди, О. Красовської, О. Овчарук, О. Пометун, П. Яковенко, Т. Фадиної, О. Головні, У. Гузар, П. Кулікова, В. Парсяк, В. Креміня, О. Шинкарюк, Л. Бенювської та ін. Проведений аналіз наукових напрацювань засвідчує кількісну та якісну недостатність фундаментальних системних досліджень факторів підвищення ефективності економічної освіти, відсутність єдиного підходу щодо визначення критеріїв і механізмів інвестування в освітню галузь.

Метою статті є висвітлення сучасних проблем розвитку економічної освіти в Україні, визначення суті модернізації економічної освіти, поглиблення аналізу категорій інвестицій та їх ефективності в освітній галузі, а також розробка пропозицій щодо підвищення якості економічної освіти та стимулювання її фінансування.

Виклад основного матеріалу. Сучасна економіка визначається як економіка знань, в якій людський капітал стає основним виробничим ресурсом. Сучасну економіку знань як передумову економічного зростання постіндустріального типу можна створити за наявності відповідного людського капіталу, який значною мірою формується саме у сфері освіти, що зумовлює як підвищення її ролі та значення, так і вимагає від освітньої діяльності змін та модернізації відповідно до вимог сьогодення [8, с. 13]. Зокрема, це стосується економічної освіти та необхідності її наближення до світових тенденцій

економічного і суспільного розвитку. Модернізація освіти відбувається в контексті загального процесу трансформації різних аспектів суспільного життя, в тісному взаємозв'язку з перебудовою в інших сферах.

Потенціал позитивного впливу модернізації системи економічної освіти на розвиток економіки та підприємництва розкривається в:

- підвищенні ефективності інвестицій не тільки в освітню, а й в інші галузі економіки;
- залученні працездатного населення до розвитку підприємництва та набуття нових рис підприємливості з метою збільшення числа підприємств малого і середнього бізнесу;
- збільшенні самозайнятості осіб у галузях та сферах національної економіки;
- підвищенні конкурентоспроможності українського населення на міжнародних ринках праці; його впевненість в ефективній зайнятості, реалізації можливостей та побажань кожної людини, що, у свою чергу, сприятиме встановленню прогресивного громадянського суспільства [9, с. 170].

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що роль економічної освіти у зв'язку з розвитком малого та середнього бізнесу в Україні зростає, а як наслідок – економічна освіта в аспекті її модернізації потребує переходу до інтегрованої моделі фінансування освіти, елементами якої мають бути такі інвестиційні джерела: багатоканальне державне фінансування вищої освіти, кредитування навчання у вищих навчальних закладах та підтримка економічних суб'єктів, які оплачують навчання самостійно, гранти суспільних фондів та неурядових організацій, зокрема міжнародних.

В Україні сьогодні переважає державне фінансування освіти. Зокрема зі зведеного бюджету держави на освіту виділялося: у 2012 р. – 101,56 млрд грн, у 2013 р. – 105,54 млрд грн, у 2014 р. – 71,73 млрд грн, у 2015 р. – 104,85 млрд грн. Щодо бюджету 2017 року, то на освіту передбачається витратити 70 млрд грн [1].

Серед проблем, які характеризують сьогоднішню ситуацію у сфері інвестицій, слід виокремити відносно неефективність механізму державного фінансування системи освіти. Незважаючи на збільшення державних видатків (із 4,2% ВВП у 2000 р. до 5,3% ВВП у 2011 р., тоді як у розвинутих країнах – у середньому 5% ВВП), ефективність використання цих коштів залишається вкрай низькою [3, с. 4]. Тенденції до збільшення інвестицій в освіту та підвищення їх ефективності мають світовий характер. Так, у 2000-2007 роках у Німеччині витрати на освіту склали 4,4% ВВП; у Великобританії і Франції – 5,6%; в Італії – 4,3%; в Іспанії – 4,4%; у Греції – 4%; у США – 5,5%; у Канаді – 4,9%; в Японії – 3,4%; в Україні – 5,3% (2011 р.) [4, с. 202].

Удосконалення економічних механізмів функціонування вищої освіти в Україні, як засвідчують останні новітні тенденції, можливе за рахунок упровадження сучасних моделей фінансування, які передбачають не тільки державні інвестиції, а й нові джерела матеріальних та інтелектуальних ресурсів [6, с. 83].

Ефективна інвестиційна діяльність у галузі економічної освіти ще не гарантує, на жаль, високого рівня зайнятості з відповідних спеціальностей. За напрямком освіти найбільше безробіття серед фахівців у сфері економіки, комерції та підприєм-

ництва, на другому місці – інженери, але парадокс у тому, що найбільше студентів навчається саме на спеціальностях за напрямком освіти «Економіка», «Право», «Гуманітарні науки». Таким чином, лише 36% українців працюють за обраною спеціальністю, а 44% змушені змінювати професію [7, с. 85].

Довготривала структурна криза в Україні призвела до значного відпливу висококваліфікованих кадрів за кордон, що суттєво знекровило економіку. За підрахунками західних учених, еміграція одного висококваліфікованого фахівця рівнозначна вкладанню в економіку обраної ним держави 1 млн дол. За різними оцінками, у 90-х роках ХХ ст. Україна втратила до 15-20% свого інтелектуального потенціалу. За роки реформування вітчизняної економіки за межі країни виїхало 30% учених працездатного віку вищої кваліфікації. Зрозуміло, що сьогодні досягти радикальних зрушень в економіці без значних фінансових ресурсів неможливо, адже тільки для зміни структури національної економіки на 1% потрібні капіталовкладення, еквівалентні 2-3% ВВП держави [5, с. 314]. Розуміючи необхідність інвестування в освіту, науку і техніку, в Україні, починаючи із 2008 р., обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за рахунок держбюджету зріс на 12,9%. Однак, попри позитивні кроки в цьому напрямі, ще не повною мірою виконується положення чинного Закону України «Про науку і науково-технічну діяльність», згідно з яким для науки передбачено 1,7% ВВП, а виділяється лише 0,3%. Крім того, варто зазначити: якщо у певній державі на науку виділяється менше 2% ВВП, то їй не уникнути руйнівних процесів не лише у сфері освіти і науки, а й економіці в цілому.

Критерієм підвищення ефективності інвестицій у людський капітал, зокрема в освіту, може слугувати показник зайнятості у сфері освіти. Як свідчить статистика, освіта як вид економічної діяльності є однією з небагатьох сфер, де зростає середньорічна чисельність найманих працівників, при її загальному скороченні в цілому по Україні. У 2009 р. працівники освіти становили в загальній структурі зайнятості 15,5% (у Німеччині – 5,9%; Франції – 6,4%; Польщі – 7,4%; Росії – 9,7%). В освіті України на кінець 2009 р. вищу освіту мали 70,7% штатних працівників [2, с. 8].

Ключову роль у системі інвестування освіти і науки посідає сфера вищої освіти. Так, у 2012-2016 роках зберігається тенденція до скорочення обсягів бюджетного фінансування сфери вищої освіти, а як наслідок – скорочення державного замовлення з підготовки фахівців різних рівнів. Вищеозначена тенденція інвестування вищих навчальних закладів спонукає колективи останніх активно використовувати інструменти позабюджетного фінансування бюджетних програм і розширення підприємницької діяльності ВНЗ.

Попри всі проблеми інвестиційної діяльності, що існують в освіті та науці, Україна є світовим рекордсменом з кількості громадян працездатного віку, які мають вищу освіту, – понад 75%. Зрозуміло, що не всі вони реально є висококваліфікованими фахівцями і мають високі шанси перемогти на ринку праці. Якість освіти залишається головним критерієм ефективності інвестицій в освіту і, відповідно, дієвою запорукою зростання добробуту як окремої особистості, так і держави в цілому.

Однак вирішення питання ефективного інвестування в освітню галузь ще не гарантує високої якості вітчизняної економічної освіти та відповідності її світовим стандартам. Існує цілий ряд додаткових

проблем, які необхідно вирішувати найближчим часом. У зв'язку з цим пропонуємо авторську розробку з цього питання (див. табл.).

Таблиця

Проблеми підвищення якості економічної освіти та можливі шляхи їх вирішення

Сутність проблеми	Шляхи вирішення
<p>1. Недостатнє фінансування освіти в цілому, зокрема сегмента вищої школи</p>	<p>збільшення видатків на фінансування освіти із держбюджету;</p> <ul style="list-style-type: none"> - матеріальне стимулювання і мотивація педагогічної праці; - створення сприятливих умов для інвесторів у галузі, що впливають на розвиток людського капіталу; - контроль за цільовим використанням фінансових коштів; - розробка системи показників ефективності інвестицій в освіту; - регулярний та дієвий моніторинг трудової міграції
<p>2. Низький рівень викладання економічних дисциплін на початковій, середній та вищій ланках економічної освіти</p>	<ul style="list-style-type: none"> - упровадження в процес підготовки економістів таких активних методів навчання, як ділові та рольові ігри, семінари-дискусії, колоквиуми, ситуаційні вправи; - розробка і впровадження сучасних дистанційних технологій навчання із застосуванням комп'ютерних мереж для всіх форм навчання; - створення системи узагальнення та поширення досвіду використання сучасних методик навчання, а також упровадження в навчальний процес результатів наукових досліджень
<p>3. Проблема застосування теоретичних знань у реальному житті (у становленні фахівця будь-якої галузі важливу роль відіграє його досвід, що набувається лише завдяки практичному застосуванню теоретичних знань, тобто висока якість підготовки сучасного фахівця-економіста забезпечується поєднанням фундаментальних і спеціальних знань та практичної підготовки)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - упровадження на всіх рівнях системи економічної освіти практико-орієнтованої парадигми, заснованої на квінтеті «знання – вміння – навички – досвід діяльності – компетентність»; - поєднання фундаментальної освіти та практичної підготовки фахівців, традицій та новацій; - ужиття заходів на державному рівні щодо створення підприємствами та організаціями різних форм власності необхідних умов для проходження практики студентами; - розробка нових форм практичної підготовки через створення навчально-тренінгових фірм; - розширення можливостей набуття науково-педагогічними працівниками практичного досвіду завдяки стажуванню на діючих підприємствах; - організація моніторингу ринку праці та ефективної системи сприяння працевлаштуванню випускників економічних закладів освіти
<p>4. Упровадження технологічних та педагогічних інновацій на початкових етапах модернізації системи економічної освіти відбувається в умовах існування старих управлінських структур і методів</p>	<p>застосування у сфері економічної освіти сучасних інформаційних, комунікаційних і телекомунікаційних технологій;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зміщення акценту із засвоєння значних обсягів інформації, накопиченої про запас, на оволодіння способами безперервного набуття нових знань та вміння вчитися самостійно; - формування навичок самостійного (критичного), а не репродуктивного типу мислення, правильна організація самостійної роботи студентів-економістів, що допоможе звільнити їх від шаблонності, сліпого наслідування застарілих догм, сприятиме розвитку навичок творчої роботи, вимогливості до себе, формуванню нового економічного мислення і поведінки

<p>5. Недостатній рівень знань іноземних мов, оскільки значну роль у сучасній економіці відіграють світові економічні взаємозв'язки</p>	<p>- поглиблення професійної спрямованості вивчення іноземної мови в різних закладах освіти, зокрема економічних, із метою формування в студентів комунікативної компетенції, головним критерієм якої є вміння, сформовані на основі мовних знань і навичок; - удосконалення засвоєння економічної термінології, складання термінологічних словників із фахових дисциплін англійською та українською мовами, вироблення навичок ділового (бізнесового) мовлення як під час занять з англійської мови, так і в процесі вивчення інших фахових дисциплін, проведення модулів, зокрема під час вивчення певних тем</p>
<p>6. Вузька професійна спеціалізація</p>	<p>зміна співвідношення загальноосвітніх та вузькоспеціалізованих предметів, які вивчаються у вищих навчальних закладах; - розширення набору методів подання знань та програм практичної підготовки фахівців</p>

Висновки. Отже, сучасними тенденціями розвитку економічної освіти в Україні є неухильне зменшення державного інвестування та перехід на нові моделі матеріального та інтелектуального фінансування. З поглибленням децентралізації значна частина коштів на освіту, в тому числі й економічну, буде надходити з місцевих бюджетів. Метою підвищення якості економічної освіти, вдосконалення форм і методів її інвестування повинна стати не лише економія фінансових ресурсів, а й висока якість освітніх послуг, що втілюється в сучасних компетентностях фахівців та в реальній, а не показовій оптимізації кадрової політики в освіті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Видатки зведеного бюджету України на сферу освіти за 2012-2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Вітренко Ю. Освіта як вид економічної діяльності / Ю. Вітренко // Економіка України. – 2011. – № 10. – С. 4–15.
3. Головня О. М. Соціально-економічні джерела розбудови освітнього простору України / О. М. Головня // Економіка і держава. – 2011. – № 4. – С. 31–37.

4. Доклад о развитии человека – 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / пер. с англ. – [Изд. 20-е]. – М. : Весь Мир, 2010. – С. 202–203.

5. Єщенко П. С. Сучасна економіка : навч. посібник / П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 2005. – 325 с.

6. Ковнір Д. О. Економічні проблеми функціонування вищих державних закладів / Д. О. Ковнір // Економіка і держава. – 2016. – № 5. – С. 82–84.

7. Клименко О. В. Кадрова політика в Україні: напрям розвитку та шляхи реалізації / О. В. Клименко // Економіка і держава. – 2015. – № 12. – С. 84–88.

8. Колот А. М. Вища освіта як чинник формування людського капіталу: сучасний стан, тенденції розвитку / А. М. Колот // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С. 12–16.

9. Красовська О. Ю. Сучасні моделі реалізації бізнес-освіти в умовах глобалізації світового освітнього простору / О. Ю. Красовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського форуму. – 2012. – № 1 (5). – Т. 2. – С. 167–171.

Дата надходження до редакції: 15.12.2016 р.